

HÁROM JELENTŐS KOLOSTOR A MONGOL BUDDHIZMUS KORAI IDŐSZAKÁBÓL

Jelen cikkben a mongol buddhizmus három fontos kolostorát szeretnénk bemutatni. A kiemelés bizonyos szempontból önkényes, hiszen akár a huszadik század második évtizedének végéig tartó fénykort, akár a mongol politikai átalakulás óta eltelt húsz évet tekintjük, számos kolostort és templomot lenne érdemes itt említeni. Amiért a választás mégis ezekre esett, részben az, hogy újjáéledő mongol buddhizmusban – éppen a korábbi évszázadok hagyományaira építve – ezek az épületek a mai mongol vallásosság szakrális központjai, ugyanakkor e kolostorok a mongóliai buddhizmus három meghatározó korszakában születtek. Alapításuk egy körülbelül másfél évszázados korszakot ölel fel. Két kolostor közvetve, egy pedig közvetlenül köthető a mai mongol buddhista hagyomány, illetve a mongol kultúra egyik meghatározó alakjához, az első mongol egyházfőhöz, Öndör gegēnhez.

A buddhizmus a mongolok között egy hosszú, több évszázados folyamat során honosodott meg. Napjainkban az ország államvallásának tekinthető, és akár csak az előző évszázadot, akár a korábbiakat tekintjük, társadalmi, kulturális, sőt politikai szerepe is meghatározó volt – és ma is az – Mongóliában.

Ma a buddhizmus mongóliai történetére vonatkozóan létezik egy konszenzusos és általánosan elfogadott elmélet, mely szerint a mongolok két hullámban, a 13. századi első- és a 16–17. századba lezajló második megtérés idején váltak a tibeti eredetű buddhizmus követőivé. Dzsingisz utódai a 13. század közepén ismerkedtek meg először a tibeti eredetű buddhizmussal. A történeti hagyomány Göden kán és a *szakja* rend (tib. *sa skya pa*) akkori főnökének Sakya panditának (tib. *sa skya paṅḍita kun dga' rgyal mtshan*, 1182–1251) 1247-es találkoztóját, illetve a Kubiláj (uralk. 1260–1294) udvarában meghonosodott buddhizmus időszakát tekinti az első buddhista megtérésnek.

A vallás a Kínában uralkodó mongol dinasztia a Yüan (kínai: Yuan Chao, 1271–1368) idejében már meghatározó volt a mongol udvarban, a mongol nomádok nagy része azonban csak a dinasztia bukását követő két évszázados átmeneti időszak után, a második buddhista megtérés idején ismerkedett meg a vallással, illetve vált buddhistává.

A 16–17. század – mely itt a második mongol buddhista megtérés időszakaként jelenik meg – a mongol történelem egyik legfordulatosabb korszaka volt, melynek hatásai napjainkban is érezhetőek nem csak Mongóliában, de határain túl is. Elég, ha csak a dalai lámák vallási és kulturális szerepére gondolunk. A dalai láma címet a Tibetben egymással rivalizáló buddhista rendek közül a mongolok támogatásának köszönhetően kiemelkedő *gelugpa* (tib. *dge lugs pa*) rend akkori vezetője, Sonam Gyatso (tib. *bsod nams rgya mtsho*, 1543–1588) 1577-ben kapta a korszak legjelentősebb mongol kánjától, Altantól (1507–1582). Sonam Gyatso volt az első történeti személy, aki ezt a címet birtokolta, ugyanakkor a buddhista hagyományban ő a 3. dalai láma, hiszen posztumusz két korábbi elődjét is kitüntettek ezzel a tisztséggel.

A tümet mongol Altan kán a *gelugpa* renddel kötött szövetséget, illetve a buddhizmust saját hatalma legitimálására próbálta felhasználni, s az általa a tibeti lámának adományozott cím akkor még csupán a szövetség megpecsételésére tett gesztus volt. Azonban az, hogy e cím viselői később az egész buddhista egyház, sőt Tibet világi uraivá váltak, szintén a mongoloknak köszönhető.

A dalai lámák sorában a következő „nagy”, az 5. Ngavang Lobsang Gyatso (tib. nga dbang blo bzang rgya mtsho, 1617–1682) végül nem csak a tibeti buddhizmus legbefolyásosabb rendjévé tette a *gelugpát*, de 1642-ben – ismét mongol segítséggel – immár a világi hatalmat is megszerezte, létrehozva ezzel a világ első teokratikus buddhista államát.

Az 5. dalai láma nem csak Tibetben, de egész Belső-Ázsiában kora egyik legbefolyásosabb politikusa volt. A buddhizmus terjesztésében látta meg az eszközt és az esélyt arra, hogy befolyását Tibet határain túlra is kiterjeszthesse. A mongolok immár nem csak rendje legfőbb szövetségesei voltak, de a sárgasüveges egyház új követői is. Talán nem véletlen, hogy a tibeti-mongol kapcsolatoknak egy újabb fejezetét ismét egy korábban nem létező cím adományozása tette meg meghatározóbbá.

Az itt bemutatásra kerülő három kolostor mindegyike kötődik a 17. században kialakuló mongol buddhista egyház első főlámájához. Ugyanakkor a kolostorok alapításának körülményei, a körülöttük kialakuló hagyomány valamennyit a mongol buddhizmus fontos központjaivá emelte. Az 1990-es években beköszöntött politikai változások Mongóliában ismét a szabad vallásgyakorlat korszakát hozták, s az elmúlt húsz évben a buddhista vallás ismét virágkorát éli az országban. A vallás újraélesztése a mandzsu korban kialakult hagyományok alapján történik, ugyanakkor számos változás is megfigyelhető. A buddhizmus mindig is az egyik legtürelemesebb vallás volt, Belső-Ázsiában való elterjedését nagymértékben köszönheti rendkívüli asszimiláló képességének is. Ez nem csak az új területeken korábban létezett vallások, szakrális rendszerek elemeinek beépülésében nyilvánul meg, de abban is, hogy ma a megváltozott környezetben hogyan él tovább a vallás.

AZ ERDENE JŪ KOLOSTOR

A kolostor Öwörxangai aimag Xarxorin járásában (Xarxorin sum) található. Ez a terület a régi mongol főváros, Karakorum vidéke. Itt volt Ögödej nagykán (uralk. 1228–1241) fővárosa. Napjainkban is folynak régészeti kutatások a kolostortól, illetve a mai járásközponttól nem messze.

A kolostor azonban nem csak ezért fontos. Erdene jū alapításának körülményei, illetve az a tény, hogy a mai Mongóliában – a történeti hagyományban Halha-Mongóliaként emlegetett területeken – ez volt az első jelentős méretű buddhista kolostor, egyaránt kiemelik a többi közül.

Abadai sayin qan a későbbi mongol főláma, Öndör gegēn nagyapja 1580-ban találkozott a 3. dalai lámával, Sonam Gyatsoval. A mongol kán ekkor ismerkedett meg a buddhizmussal, és elhatározta, hogy az irányítása alatt álló területen kolostort alapít. A pontos helyet a dalai láma útmutatása jelölte ki, a kolostor ezért épült a régi mongol

főváros, Karakorum mellett található kis buddhista szentély helyén. Napjainkban ez az Erdene jüban található több szentély közül az egyik, melynek neve Gol jü süm.

A kolostor ma ismert formáját sorozatos átalakítások során nyerte el. Az építésében fontos szerepet játszott a 3. *širēt* láma Luwsanodsor, aki 1701–1705 között számos épület, így az Očirdar süm (szkr. Vajradhāra, tib. rdo rje 'chang, aki Öndör gegēn óta az egyik legfontosabb istenség Mongóliában.), Awid burxanī süm (szkr. Amitābha, tib. od dpag med), és a kolostor területén található nagy sztúpa építését irányította. 1743–1769 között az 5. *širēt* láma Luwsandanjan nagy felújítási munkákat vezetett, melyet utóda a 6. *širēt* lam Luwsanceden fejezett be.

1771–1792 között építették a mai kolostor egyik legfontosabb épületét, a *jogč'in ix dugan*, a fő szertartási épületet. E munkálatokat Dawagdarjā a 7. *širēt* láma irányította. A főépület nem csak méreteivel emelkedik ki Erdene jü épületei közül. Ez az egyetlen szentély a kolostor területén, melyet nem a Mongóliában hagyományosnak tekinthető, pagodaszerű épület, hanem egy tibeti stílusú építmény.

A kolostor épületegyüttesének impozáns méreteit a körbefutó kerítés is kiemeli. A 400x400 méteres négyzetes körbefutó kerítést összesen 108 sztúpa díszíti. Területén belül 1792-ben, a kolostor hatalmának csúcán 62 kisebb templom és csaknem 500 kisebb épület állt.

Az épület 1944-ben kapott állami védelmet. Ma múzeumként működik, s a Mongóliába látogató turisták szinte kötelező célpontja. Ugyanakkor napjainkban a mongol buddhizmus fontos szakrális központjának is tekinthető, hiszen élnek itt lámák, akik az új környezetben megpróbálják hagyományos életmódjukat folytatni. A mongol buddhista hívek is rendszeresen látogatják a kolostort, mely fontos zarándokhelyként működik.

A mongol buddhizmust gyakran azonosítják a *gelugpa* renddel, hiszen a második mongol megtérés után, elsősorban a 17. század közepétől az 5. dalai láma, illetve Öndör gegēn tevékenységének köszönhetően az erényes rendhez tartozó lámák és kolostorok kerültek túlsúlyba ezen a területen. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a régi rendek teljesen eltűntek volna. Ma is számos képviselőjüket találjuk az országban, így Erdene jü sem *gelugpa* kolostor, itt a *szakja* rendhez tartozó lámák élnek napjainkban is. A kolostort Abadai még 1585-ben alapította, alig egy évtizeddel azután, hogy a tümet mongol Altan a dalai láma címet adományozta a *gelugpa* egyházfőnek. Ez az idő épp arra a korszakra esett, amikor a reformált buddhista rend a vörös süvegekkel vívta harcát a Tibet feletti befolyás megszerzéséért. A *gelugpa* egyházfő épp azért keresett a határokon túl pártfogót, hogy pozícióit riválisaival szemben megerősítse, azonban terveivel nem volt eggedül.

A Yüan dinasztia bukása után a buddhizmus ugyan háttérbe szorult a mongol területeken, de nem tűnt el teljesen. A Jüan korszakban a mongoloknak köszönhetően épp a szakjapa rend hatalma erősödött meg, s ezt a hagyományt a 16. század végén nem volt nehéz feléleszteni. Többek között ennek is köszönhető, hogy Abadai a *szakjapa* támogatásában látta meg a lehetőséget.

A világi hadszíntéren zajló politikai csaták alapjának azonban nem tekinthetjük az egyes buddhista rendek szertartásai, filozófiai megközelítése, a szertartásokon recitált mantrák, szövegek közötti különbségeket. Illetve kijelenthetjük, hogy e különbségek

jóval kisebb mértékben térnek el egymástól, mint ahogyan azt a rendek közötti rivalizálás és politikai csatározások alapján gondolnánk. Ennek is köszönhető, hogy ma Mongóliában éppúgy működnek – bár kétség kívül túlsúlyban vannak – *gelugpá*hoz tartozó kolostorok, ahogy a *szakjapa*, vagy a *nyingmapa* (tib. *rnying ma pa*) rend követői. A Góbi sivatagban találunk olyan szentélyt is, ahol egymás mellett áll a *gelugpa* és *nyingmapa* szertartási épület.

A mongol buddhizmust tehát a 17. század elején még a vörös süveges rendek jelenléte jellemezte. A *gelugpa* előretörése a század közepéhez és egy 1635-ben született fiatal mongol előkelőhöz köthető.

A TÖWXÖN KOLOSTOR

Arxangai és Öwörxangai aimag határán, Öwörxangai Bat-öljt járásának központjától kicsit több mint 20 kilométerre a Töwxön sirēt hegy oldalában található ez a méreteit tekintve kicsi, de annál jelentősebb kolostor.

A helyet nem csak azért tekinthetjük a mongol buddhizmus egyik legfontosabb központjának, mert e kolostort az első mongol egyházfőnek szentelték. Ő személy szerint is számos más, az épületek méretét, illetve az egyes kolostorokban működő lámák számát tekintve is nagyobb kolostort alapított. A Töwxönben soha nem volt kolostori iskola, hagyományos értelemben vett képzést sem tartottak itt. Jelentőségét az adja, hogy e kolostort Öndör gegēn személyesen használta elvonulásaira, számos fontos munkáját itt alkotta meg. Ezek között az egyik legjelentősebb a *soyombo* írás, mely a 17. századi mongol kultúra egyik legfontosabb alkotása. Az írás, de főleg iniciáléja a későbbiekben jelentős politikai tartalommal is telítődött. Ma a mongol állam egyik hivatalos jelképe. Történetét részletesen tárgyaljuk az Öndör gegēn munkásságáról szóló részben.

A Töwxön az itt járó számára már megjelenésében is egy meghitt szakrális helyet idéz. A kutató számára azonban sok olyan sajátosságot is hordoz, mely az egész mongol buddhizmus, sőt a mongol népi vallásosság, a vallási szinkretizmus jegyeit is magukon viselik.

A hagyomány szerint e vidék 1648-ban, az akkor alig több mint tíz éves Öndör gegēnnek is megtetszett. Egy évvel később indult tibeti zarándoklatára, mely az egész mongol buddhizmus, de a mongol történelem számára is jelentős változásokat hozott. A mongol területre való visszatérése után a buddhista hívek határozták el, hogy a főlámának egy kolostort építenek. Ekkor esett a választás a Töwxönre.

A kolostort 1653-ban alapították, s az első kis templomot 1654-ben emelték, ez lett a Bütēlīn süm, majd ezt újabbak követték, mint az Vajradhara (szkr. Vajradhara) szentély, két sztúpa, kisebb elvonulási szentélyek. Ezek egy részét maga Öndör gegēn tervezte, vagy építtetede egyes épületeket a főláma halála után emeltek. Ilyenek a 18. század közepén, az Erdene jū főlámája, *corj* Luwsandagwadarja által emeltetett épületek, vagy a Sain noyon xan által adományozott „nyári templom”.

Az épületegyüttest 1760-ban, majd 1789-ben is felújították, bővítették. A huszadik század második harmadának elején kirobbant vallásellenes megmozdulásokat viszonylagos elzártsága ellenére sem tudta teljes mértékben átvészelni. 1937-ben

bezárták és részben lerombolták. 1967-ben, 1971-ben feltárták és felmérték a megmaradt épületeket, majd 1971-ben megyei, a rendszerváltás után 1994-ben pedig országos védeltséget kapott. A kolostor 1993-ban nyitotta meg újra kapuit.

1997-ben a főépületet renoválták, majd a Mahakála (szkr. Mahākāla) képet is újra felszentelték. A szertartást Gurudeva rinpoce végezte. Egy évvel később restaurálták a Bodhi sztúpát, a rekonstrukció végül 2001-ben fejeződött be. A templomot 2004-ben az UNESCO a világörökség részének nyilvánította, mint az Orxon vidéki természeti és műemléki védelem alatt álló terület részét.

Maga a kolostor csaknem harminc méterrel a hegy lába felett, egy kisebb szikla-kiszögélésen épült. Viszonylagos elzártága ideálissá teszi a buddhista elvonulás idejére. Azonban a felette emelkedő magas sziklafal is több érdekességet rejt. A nagyjából tíz méterrel az épületek felett a csaknem függőleges falban található egy barlang, mely napjainkban legalább olyan fontos szakrális zárandokhely, mint maga a kolostor. Itt már a mongol vallási szinkretizmus egyes elemeivel is találkozhatunk, csakúgy, mint a sziklafal tetején álló *obónál* (halha *owō*, áldozati halom).

A barlangszentély (halha Exīn agui) a hívek szerint termékenység szentélye, ami egyúttal tisztító erővel is bír. Ez nem egyedi a mongol buddhizmusban, hasonló hagyományokat találunk az északon, Xöwsgöl megyében található Cagān űr járás Dayan Dērx (mong. dayan degereki) szentélyénél is. Szerepéről itt csak megemlíjtük, hogy Dayan degereki kultusza nem csak a járásközpontban található kolostorhoz kapcsolódik, hanem egy attól nagyjából negyven kilométerre található barlanghoz is. Ott a buddhista istenség, mint sámán szellem szerepel a kultuszban. A neki szentelt barlangban találjuk szobrát, melyet *xadag*okkal, kék selyemből készült áldozati szalagokkal díszítettek, előtte fehér ételek és italáldozat. A barlang termékenység szentély is, mert hátul egy szűk járatot anyaméhnek (halha: *exīn umai*) neveznek. Aki itt a járatokon végig mászik, nem csak korábbi bűneitől tisztulhat meg, de e termékenység rituálé által a gyermekáldás is valószínűbb lesz. Tipikus ősvallásra visszavezethető hagyomány, mely buddhista elemekkel is gazdagodott.

De térjünk vissza a Töwxön kolostorhoz. Itt hasonlót tapasztalunk, annak ellenére, hogy Öndör Gegēn alakjának nincs semmilyen kapcsolata a sámánhagyományokkal. Itt csak a kultuszban találunk sámánisztikus elemeket. A kolostor felett található barlang hasonló erővel bír, mint Dayan Dērx szentélye. Ráadásul a hegy tetején található *owō* szintén ősvallási motívumokat mutat.

A hívek miközben a kolostorban a buddhista hagyománynak megfelelően áldoznak, nem teszik ezt másként a barlangnál, illetve az *owō*nál, sem az ott kötelező elvárásoknak megfelelően. A szakrális élmény az elsődlegesen fontos és nem a pontos szertartásrend. A tevékenységben pontosan nyomon követhető a mongol népi vallásosságra jellemző szinkretizmus. A buddhizmus elterjedése során épp azért volt olyan sikeres, mert a helyi kultuszokat, istenségeket könnyedén képes volt magába olvasztani. A korábbi sámán szellemek bekerültek a buddhista panteonba, s gyakran a lámák is átvették a sámánok közösségben betöltött korábbi szerepét, gyakran egyes szertartási elemeiket is.

AZ AMARBAYASGALANT KOLOSTOR

A kolostor Selenge aimag, Barūn büren *sum*jában, a Bürenxan hegy (halha Bürenxan űl) lábánál található.

A mandzsu Qing dinasztia a központi-mongol (halha-mongol) területek 1691-es hódoltatása után, kormányzati politikájában azt a célt tűzte ki, hogy a mongolok között általánosan elfogadottá teszi a buddhista vallást. A terv végrehajtásának fontos eleme volt, hogy állami adományokkal ösztönözték a kolostorok építését. Ennek a koncepciónak egyik megvalósulása ez a kolostor, mely jelentős mandzsu kincstári támogatással épülhetett meg. A hagyomány szerint a kolostor építését, illetve az erre szánt összeget már Kangxi császár (mong. Engke amuyulang, halha: Enx amgalan xān, 1661–1722, uralk.: 1654–1722) megígérte Öndör gegēnnek, mikor az Pekingben járt. Az építkezés költségeire Kangxi 100 000 *lan* (kb. 3730 kg) ezüstöt bocsátott az építők rendelkezésére, hogy a buddhista oktatás, és a vallásgyakorlat számára építsék fel a kolostort. Az építkezést azonban mindkettejük halála hátráltatta.

A kolostor alapítólevelét 1727-ben, Yongzheng császár (mong. Nayiraltu tōb, halha: Nairalt tōw xān, 1678–1735, uralk. 1722–1735) uralkodásának ötödik évében adták ki. Az építkezés csaknem egy évtizedig tartott, s a munkálatokat végül 1736-ban fejezték be, s az Amarbayasgalant (mong. Amarbayasqulangtu) nevet kapta.

A mandzsu kor sok tekintetben, így politikai, közigazgatási értelemben is a kínai eredetű rendszerek mongóliai bevezetését, a kultúra sinizációját hozta. Ugyanakkor, bizonyos területeken érezhető volt a mongol hagyomány egyfajta túlélése is. Ennek egyik megnyilvánulási formája – melyben az első egyházfő is maradandót alkotott – a mongol kolostori építészet, mely – a nyilvánvaló külső hatások mellett – kialakított egyfajta sajátos stílust, ami az épületek elrendezésében, a kolostorok belső rendjének kialakításában nyilvánul meg. A hagyomány szerint ezek az elrendezések mind a nagy mongol birodalom korszakában kialakult, és a káni paloták beosztását követő rendszerek voltak.

A kolostor központi szentélyét magas kőfal választja el a komplexum többi részétől. A külső gyűrűben találhatóak a lámaszállások, és ezeket veszi körül a kolostor külső fala. A bejárat felet jellegzetes a kapu-épület (halha: *Xalganī baišin*), a bejárat után a négy világtáj őrzőinek állított épület (halha *Maxaranjīn sūm*), a bejárat után a kolostor alapításának körülményeit az alapítás időpontját, s az alapítók személyét is tartalmazó kőtáblák épületei (halha: *Tūxīn sūm*), és a belső körben a *jogčīn dugan*, a kolostor főszentélye. Az Amarbayasgalant kolostor főépülete a legszebb, legimpozánsabb az itt említettek közül. Két emelet magas, az elműl két évtizedben teljes mértékben helyreállították. A kolostor a mandzsu korban a mongol buddhizmus egyik központjává nőtte ki magát. A mongol egyházfők rendszeresen tartottak itt elvonulásokat, illetve szertartásokat a buddhista hívek számára. A teokratikus mongol állam időszakában tovább nőtt a kolostor befolyása, azonban ez is hozzájárult ahhoz, hogy az 1921-es bolsevik forradalmat követően az uralkodó kormányzati ideológiának megfelelően kialakuló vallásellenesség áldozatává vált. Az 1937-38-as évek nagy egyházellenes pogromjait az Amarbayasgalant sem kerülhette el. Bár a kolostor részben túlélte a pusztítást, egyes részeit lerombolták, majd elnéptelenedett. Jelentős számú lámát

gyilkolta le itt is, és vallási ereklyék, szent könyvek, relikviák, *tankák* tucatjait pusztították el. A kolostor végül 1944-ben állami védelmet kapott. Azóta a mongol kultúra, a mongol buddhizmus egyik legjelentősebb műemlék.

A jelentős változást itt is az 1990-es rendszerváltás hozta el. A szabad vallásgyakorlat ismételt bevezetése után a hívek hamarosan látogatni kezdték a kolostor, sem sokkal később néhány láma is visszatért. A hagyományos kolostori élet lassanként újraindult, azonban ez a folyamat nem volt akadályoktól mentes. Az Amarbaysgalantban csakúgy, mint a mongol vidék más kolostoraiban, problémát jelentett, hogy bár a kolostori életet sikerült újjászervezni, a lámák lélekszáma már nem éri el, sőt meg sem közelíti az egy évszázaddal korábban itt élő szerzetesekét. Ráadásul, az egyház újjászervezésekor épp a kolostori képzésben bekövetkezett több évtizedes kihagyásnak köszönhetően a vidéki kolostorokban elégtelen a megfelelő képzéssel rendelkező, megfelelő rangú lámák száma. 2006-ban egy 91 éves *xamba* láma vezette a kolostort. A kolostorban élő szerzetesek száma nem állandó.

A rendszerváltás előtti tetszhalott állapot után több mint egy évtizednek kellett eltelnie ahhoz, hogy a kolostor ismét elfoglalja méltó helyét a mongol buddhista egyházban. 2002-ben 65 évnyi kihagyás után ismét *cam* táncot tartottak a kolostorban. A mongol *cam* hagyományának felélesztéséről itt nem írhatunk bővebben. Elég azt megemlíteni, hogy két változatban létezik ma a rituálé Mongóliában, az egyik a fővárosban található Daščoilin, a másik az Amarbaysgalant kolostorban használt verzió.

Mint a cikk elején említettük, a ma működő mongol kolostorok közül csak hármat mutattunk itt be. Talán méltón reprezentálják a mai mongol buddhizmus fontos szakrális helyeit. Ugyanakkor meg kell említenünk, hogy ezek csak kiragadott példák. Ma a mongol buddhista kolostori rendszer meglehetősen széttagolt. Az egyházszerkezet nem tekinthető egységesnek. Az Európában használt értelemben nem is beszélhetünk egyházzól, inkább csak hasonló hagyományokat követő buddhista kolostorok rendszeréről, melyek sokkal inkább egymás mellett, mint hierarchikus rendben működnek, a mai mongol buddhizmus sokszínűsége épp ebben rejlik.

Az itt említettek mellett több kolostor, például egy másik korai kolostor a Šanx xīd is fontos szerepet játszik, de a rendszerváltás után fokozatosan Ulánbátor legnagyobb kolostora a Gandantegčenin vette át a vezető szerepet. Ebben részben az is közrejátszhatott, hogy az egypártrendszer időszakában ez működhetett. Az 1940-es végétől egyfajta kirakat-kolostor volt, ill. 1971-ben itt alapították az Egyházi Főiskolát is.

Napjaink mongol buddhizmusa számos tekintetben is sok érdekességet rejt a kutatók és az egyszerű megfigyelők számára is. Ma Mongólia egy olyan ország, ahol a tibeti eredeti buddhizmus államvallásnak tekinthető, s az állam által nem korlátozva szabadon gyakorolható is. A mongol nemzeti identitás egyik alappillére a buddhizmus még akkor is, ha épp az elmúlt húsz év szabad vallásgyakorlatának köszönhetően megjelentek az országban más térítő vallások is, illetve sokan az ősvallás irányába fordulva a sámán hagyományban találják meg a szakrális élményt. Ugyanakkor a buddhizmus napjainkban is folyamatosan változik. A csaknem hetven éves elnyomás után az elmúlt húsz évben a hívek gyakorlatilag visszatértek az egyházhoz, a lámák

száma folyamatosan gyarapszik, ugyanakkor mind a mai napig nem sikerült kiépíteni azokat az adminisztratív kereteket, melyekben az egyház jól működhet. E keret megteremtése a jövő feladata Mongóliában.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bāsansüren, X.: *Enx tunx Erdene jü*. Pojitiv agentlag, Mongol uls – Erdene jü 2011. [Békességes Erdene jü]
- Banjragč, Č. – Sainxū, B. (szerk.): *Mongolīn xūrē xīdīn tūx*. Ulānbātar 2004. [A mongol kolostorok, templomok története]
- Barraux, R.: *A dalai lámák története*. Budapest 1995.
- Bawden, Ch. R.: *The Jebtsundampa Khutugtus of Urga*. Wiesbaden 1961.
- Birtalan Ágnes: Dayan Dērx, mongol sámán-istenség megjelenése a sámán invokációban és egy buddhista tekercképen való ábrázolása. In: Birtalan Ágnes – Kelényi Béla – Szilágyi Zsolt (szerk.): *Védelmesítő istenségek és démonok Mongóliában és Tibetben*. L’Harmattan Kiadó, Budapest 2010, pp. 175–200.
- Dašnyam, L. – Očir, A. – Urtnasan, N. – Cewēndorj, D.: *Mongol nutag dax’ tūx soyolīn dursgal*. Ulānbātar 1999. [Történelmi és kulturális emlékek a mongol vidéken]
- Cedendambā, C. (szerk.): *Mongol sūm xīdīn tūxen towčō*. Ulānbātar 2009. [A mongol kolostorok rövid története]
- Čoinxor, Ĵ: *Öndör Gegēn Janabajar*. Ulaanbaatar 1995. [Öndör gegēn Dzanabadzar]
- Čoyji: *Mongyol-un burqan-u šasin-u teike. 1206–1271*. Öbör mongyol-un arad-un keblel-ün ʒaǰar-a, Köke qota 1998. [A mongol buddhizmus története]
- Kara, György: *Books of the Mongolian Nomads*. Indiana University Press, Bloomington 2005.
- Majer Zsuzsa: A cam tánc hagyományának felélesztése Mongóliában. *Keréknymok*. Orientalisztikai és Buddhológiai folyóirat. 2008/tél. pp. 37–62.
- Sárközi Alice: Dayan Degereki megidézése. In: Birtalan Ágnes (szerk.): *Helyszellemek kultusza Mongóliában. Őseink nyomán Belső-Ázsiában* III. Új Mandátum kiadó, Budapest 2004, pp. 161–176.
- Szilágyi Zsolt: A Töwxön kolostor és a mongol buddhizmus szent helyei. In: Xeravits Géza – Nagy Elek. (szerk.): *Szent városok szent körzetek Tibettől Etiópiáig*. L’Harmattan Kiadó, Budapest 2012, pp. 125–141.
- Szilágyi Zsolt: *A mongol főlámák rövid története*. Magyar Vallástudományi Társaság, Budapest 2010.
- Szilágyi Zsolt: A buddhizmus Mongóliában. In: Szilágyi Zsolt – Hidas Gergely (szerk.): *Buddhizmus*. L’Harmattan Kiadó, Budapest, 2013, pp. 287–316.